

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Yükseköğretimi Kim Finanse Etmeli, Toplum mu Yoksa Öğrenci mi?

Who Should Finance Higher Education, Society or Students?

Sibel ÖZCAN^{a*}

^aDr., Hacettepe Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-3565-4525

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 9 Haziran 2021
Kabul tarihi: 26 Kasım 2021

Anahtar Kelimeler:

Yükseköğretim,
Devlet üniversiteleri,
Kamusal finansman

ARTICLE INFO

Article History:

Received June 9, 2021
Accepted November 26, 2021

Keywords:

Higher education,
Public university,
Public financing

ÖZ

Hangi mal ve hizmetlerin kamu tarafından sunulacağı sorusu, kamu ekonomisinde hala önem taşıyan konular arasındadır. Kamusal mal ve hizmetlerin belirlenmesinde kullanılan, tüketimde rakip olmama ve tüketimden dışlanamama kriterleri dikkate alındığında, kamusal mal ve hizmet olarak kabul edilmeyen eğitim hizmetinin kamu tarafından finanse edilmesi, tamamıyla bu mal ve hizmetlerin topluma sunduğu dışsallıklarla ilişkilidir. Bununla birlikte eğitim kademelerine bağlı olarak kişisel fayda-toplumsal fayda dağılımı da değişmektedir. Örneğin eğitimin ilk kademelerinde topluma sunulan fayda, kişisel faydadan fazla iken, eğitim seviyesinin ilerlemesi ile kişisel fayda toplumsal faydadan önüne geçmektedir.

Yükseköğretimin kamusal kaynaklarla finanse edilmemesini savunular tarafından öne sürülen en önemli gerekçe, kişisel faydanın bu eğitim düzeyinde daha yüksek olması ve eğitimin kişiye sunduğu avantajın maddi olarak dönüşü olacaktır. Böyle bir durumda dışsallık parasallaştırıldığından kamu kaynaklarıyla hizmetin finanse edilmesi zorunluluğu ortadan kalkacaktır. Bununla birlikte bu senaryonun tamamen, kişilerin istihdama katılmasına bağlı olduğu ve mezunlara yeterli istihdamın yaratılmaması durumunda geçerliliğini kaybedeceği unutulmamalıdır. Örneğin ülkemizde de olduğu gibi eğitimli ve genç nüfus arasında işsizliğin yüksek oranlara ulaşması durumunda, öğrencilere eğitimleri nedeniyle ileride fayda sağlayacaklarını ve bu nedenle de eğitim maliyetlerini kendilerinin üstlenmesi gerektiğini söylemek anlamlı yitirecektir.

ABSTRACT

The question of which goods and services will be offered by the public is still important in the public economy. Education is not accepted as public goods and services, when considering the criteria used in the determination of public goods and services, which are not competitive in consumption and cannot be excluded from consumption. The public financing of education is entirely related to the externalities that these goods and services offer to society. In addition to this, the distribution of personal benefit-social benefits varies depending on the level of education. For example, while the benefit offered to society in the first stages of education is more than the personal benefit, with the progression of the level of education, personal benefit precedes the social benefit.

The most important justification put forward by those who argue that higher education should not be funded by public resources is that the personal benefit is higher at this level of education and the advantage that education offers to the person will be a financial return. In such a case, since the externality monetized, the obligation to finance the service with public resources will be eliminated. However, it is also a fact that this scenario is completely dependent on the participation of individuals in employment and will lose its validity if sufficient employment is not created for graduates. For example, if unemployment reaches high rates among the educated and young populations, as in our country, it would be meaningless to say students that they will benefit from their education in the future and therefore they have to bear the costs of education themselves.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: sibel.ozcan@hacettepe.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

As it is known, economics is a branch of science that seeks to provide maximum benefit to individuals or communities in order to meet unlimited needs with limited resources. The question of which goods and services will be offered to the society by the states, whose founding purpose is to meet the needs of society, comes to the fore. Just as for the individual, states are also required to maintain income and expense balances, to give the necessary accountability to citizens in accordance with the budget right, and to ensure that all budget transactions are transparent and accountable.

Which goods and services will be provided to the society free of charge by the public differ according to the level of development and the economic thought that dominates the state administrations. However, there is a classification made for the definition of public goods in the economics literature. According to this classification, goods and services in which there is no competition in their consumption and no excludability, are called public goods. Take, for example, the security service offered by the state. Ensuring the safety of one more family by the police or gendarmerie will not create competition for the safety of those who are already receiving that service. From another point of view, it would not be realistic to exclude the newly moved family from this service offered and to say that their safety cannot be ensured for any reason. Therefore, just as in the security service we provide, it is necessary to provide certain goods and services by the public. Justice, bureaucracy and security are among the goods and services that fall into this category. Other goods and services that do not comply with the specified classification are called private goods, but there is also a separate evaluation in terms of education and health services.

Education and health services, which are essentially private goods, are included in the scope of public finance because they provide benefits to the society as well as to the individuals. Since it is our subject, it is an undeniable fact that education benefits society as well as the individual. There are studies showing that the social benefit is higher than the personal benefit in the first stages of education, and that the personal benefit is higher than the social benefit in the higher education level. In addition to the contributions of the increase in the educated population to the economic development and growth process, with the increase in the level of education, advantages such as increasing citizenship awareness, being more sensitive to the environment, paying more attention to their own health and less involvement in crime will be obtained. For this reason, states participate in the provision and financing of education services. Although there has been a significant increase in the number of private education institutions at all levels recently, the public's share of education is still large.

Since the benefit offered to the society is higher at the beginning levels of education, there is no opposition to the public financing of this service. However, there are also opinions that the state should not be involved in the financing of higher education due to the higher personal benefit at the higher education level and this benefit will be monetarized in case of participation in employment. In fact, if all graduates who want to work are included in the labor market, it is a defensible opinion that there is a state subsidy in the rate of social benefit and that people should finance this service at the rate of personal benefit. But at this point, there are important facts that cannot be ignored.

It is a fact that the higher the education level, the higher the income. However, the relationship between education level and earnings varies from country to country. According to OECD data, it is seen that a person with a higher education earns more than twice compared to a high school graduate. In terms of development, the issue can be evaluated over the ratio of university graduates to the population in their age group. Of course, the benefits of higher education to the person are greater than the benefits to society, but this should not mean that the society does not benefit its educated citizens. In addition to the previously stated benefits, higher education graduates should be expected to provide greater added value to society. In this regard, higher education graduates aged 55-64 are as important as the 25-34 age group. While it is possible in the short term to increase the number of higher education graduates in the 25-34 age group, by opening new universities and increasing the quotas; the same cannot be said for the 55-64 age group. The experience gained due to higher education graduates and working for many years creates a higher added value expectation in the 55-64 age group.

In terms of expenditures, data on which countries create how much resources for higher education and how much they spend per student come to the fore. Within the scope of the study, these data belonging to various OECD countries was examined. When the ratio of higher education expenditures to Gross Domestic Product (GDP) is considered, an average for 22 European Union (EU) member countries 1.3%; 1.5% for OECD countries, and 1.7% for our country calculated. In the distribution of these expenditures as public and private sectors, the share of the public sector is 1% in the EU and OECD countries, and the share of the private sector in the EU and OECD is 0.3% and 0.5%, respectively. While 1.2% of the higher education expenditures in our country were made by the public sector, 0.4% was made by the private sector. Based on this data, it can be said that we allocate more resources to higher education in general and in public compared to the EU and OECD average.

When the expenditures per student are compared, it is seen that the EU average is about \$16,000, the OECD average is \$15,600 and the Turkey average is only \$8,900. When these two data are evaluated together, although we devote a larger portion of GDP to higher education, we spend almost half of the expenditures per student. This situation should also be evaluated within the scope of more effective use of resources that are scarce for the public.

Youth unemployment rates are also discussed within the scope of the subject. Due to the pandemic, the economy of many countries is shrinking. In such a conjuncture, we should not expect unemployment rates to be reduced. According to data from the Turkish Statistical Institute, the proportion of the neither educated nor working population in the 15-24 age group in our country, increased from 25% in 2014 to 28% in 2020. When evaluated in terms of gender, these rates are 15% and 20% for men; 35% and 36% for women. According to the education levels, it is seen that the rate of the population who have graduated from higher education but neither continuing their education nor working has increased from 28% in 2014 to 42% in 2020. In the specified age category, the rate of those who are university graduates but do not continue their education and do not work anywhere constitutes almost half of the total. This result means that we have created the opportunity for our young people to study at the university, but we have not been successful in implementing the employment policies that they will work when they graduate. The interpretation of this result from a different perspective is that we are raising more people than we can employ by transferring more resources than we need to higher education. In the light of these data, higher education policy should be seriously reconsidered, long-term plans should be made through development plans and resources should be spent more effectively.

Giriş

Günümüzde bilgi toplumuna geçmek için gelişmekte olan ülkelerin takip etmesi gereken adımlar olduğu ve yükseköğretim sisteminin de bu doğrultuda değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gerektiği, adeta bir kalkınma reçetesi olarak sunulmaktadır (Şenses, 2007, s. 11). Refah toplumunun oluşturulmasında bilim ve teknolojiye hâkim, bunları ekonomik yarara dönüştürme yeteneğine sahip kişilere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde ise ilk ve orta öğretimin yanı sıra yükseköğretimin özel bir yeri bulunmaktadır. Zira ilköğretimin temel, ortaöğretimin hazırlayıcı bir rolü varken yükseköğretim belirleyici bir konuma sahiptir (Söyler, 2009, s. 3).

Son yıllarda, ilk ve orta öğretimde alınan eğitimin günümüzde karmaşıklaşan sosyal ve iktisadi hayatların gereklerini anlamada yetersiz kalmasına bağlı olarak, birçok ülkede yükseköğretime olan talep artmaktadır. Bu nedenle belirli alanlarda uzmanlık eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Elbette alınan bu eğitimin çok büyük oranda kamu tarafından finanse edilmesi ve öğrencilerden neredeyse sembolik meblağlarda katkı sağlamalarının beklenmesi de üniversite eğitimine olan talepte görülen artışın önemli sebeplerindendir (Aslan, 2003, s. 191, 192).

Yükseköğretim Hizmetinin Niteliği

Esas itibarıyla eğitim bir kamu malı değildir. Bilindiği gibi bir malın kamu malı ya da özel mal olup olmadığının tespitinde, tüketimde rakip olma ve tüketimden dışlanabilme olmak üzere iki unsur rol oynamaktadır. Bu iki unsurun birlikte sağlandığı mallar tam kamusal mal olarak ifade edilmekle birlikte, sayıları da tahmin edildiği kadar fazla değildir. Eğitim hizmetinin kamu tarafından sunulmasının gerekçesi topluma sağladığı faydalar, başka bir ifadeyle de yarattığı dışsallıklardır (Gruber, 2007, s. 178, 287).

Eğitimin yarattığı dışsallıklara birçok örnek gösterilebilir. Bunlardan ilki, demokratik toplumlar için önem arz eden bilinçli bir seçmen yaratma yönündeki katkılarıdır. Eğitim ile birlikte artan vatandaşlık bilinci, seçmenlerin seçimlere daha fazla katılım göstermelerini sağlamaktadır. Eğitim ile elde edilen bir başka avantaj, eğitilmiş kişilerin yeni teknolojilere uyum sağlama ve bunları geliştirme konusunda daha yetenekli olmalarıdır. Bu sayede çalışanların üretkenliklerinin artırılması gibi olumlu bir sonuç elde edilecektir. Eğitimin yarattığı dışsallığa örnek olarak kabul edilen başka bir gerekçe ise eğitim ve suç arasındaki negatif ilişkidir. Kişilerin aldıkları eğitim ile suça karışma oranları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır (Poterba, 1996, s. 279). Bu durum gerek kişilerin güvenliklerinin artması gerekse de iç güvenliğe daha az kaynak ayrılması nedeniyle kişilerin ve toplumun refahında bir artışı da beraberinde getirecektir (Tosun, 2017, s. 14).

Eğitim seviyesi arttıkça kişilerin sağlıklarına daha fazla dikkat etmeleri bir gerçekken, konuyu kadının eğitimi kapsamında değerlendirecek olursak da eğitimin kadınların gebelikleri üzerinde ve anne-çocuk sağlığında iyileşmeler sağlayacağını söylemek mümkündür (Gölpek, 2011, s. 85, 86). Belirtilenler eğitimin ülke ekonomisine dolaylı getirileri olarak gözüksün de bunları kamu harcamaları ile ilişkilendirmek zor olmayacaktır. Sağlık, güvenlik ve adalet gibi hizmetlerin karşılanması devletin esas görevleri arasında yer aldığından eğitim seviyesinin düşük olması bu hizmetlerin sunumu için yapılacak harcamalarda bir artışla sonuçlanacaktır.

Yaratmış olduğu dışsallıklar, eğitim hizmetinin kamu tarafından finanse edilmesini gerektirse de her eğitim kademesinde yaratılan dışsallıkların aynı olmadığını da söylemek gerekir. Kişilerin ve toplumun eğitimden elde ettiği fayda, eğitim düzeyine bağlı olarak değişmektedir. İlköğretim ve orta öğretim düzeyinde toplumun sağladığı fayda düzeyi yükseköğretime kıyasla daha fazladır. Bu nedenle devletin, yükseköğretimin finansmanına,

diğer eğitim düzeylerine kıyasla daha az müdahil olması gerekliliği, geniş bir kitle tarafından desteklenen bir görüştür (Rosen & Gayer, 2008, s. 136).

Kalkınmanın sağlanması için her kademedeki sunulan eğitim hizmetinin önemi yadsınmaz. Tablo 1’de 25-34 yaş ve 55-64 yaş arasında olup da yükseköğretim mezunu olan nüfusun, aynı yaş grubundaki nüfusa oranı yer almaktadır.

Tablo 1: Belirli Yaş Kategorilerinde Yükseköğretim Mezunlarının Oranı

		2000	2005	2010	2015	2019			2000	2005	2010	2015	2019
Kanada	25-34 yaş	48,4	53,7	56,1	59,2	63,0	Japonya	25-34 yaş	47,8	53,2	56,7	59,6	61,5
	55-64 yaş	28,3	36,4	42,0	45,7	49,8		55-64 yaş	15,1	21,7	29,0	38,2	44,5
Çekya	25-34 yaş	11,2	14,2	22,6	31,0	32,6	Kore	25-34 yaş	36,8	50,9	61,4	68,9	69,8
	55-64 yaş	9,1	10,7	11,5	14,5	17,7		55-64 yaş	8,5	10,0	12,8	18,3	24,4
Danimarka	25-34 yaş	29,3	39,9	37,6	44,5	47,1	Hollanda	25-34 yaş	26,6	35,3	40,8	45,1	49,1
	55-64 yaş	18,2	27,3	26,9	28,5	30,7		55-64 yaş	17,7	24,4	26,0	26,9	31,0
Fransa	25-34 yaş	31,4	39,8	42,9	44,7	48,0	İspanya	25-34 yaş	34,0	40,7	40,3	41,0	46,5
	55-64 yaş	13,0	16,1	18,3	22,1	24,4		55-64 yaş	9,8	14,5	17,6	22,8	26,7
Almanya	25-34 yaş	22,2	22,5	26,1	29,6	33,3	Türkiye	25-34 yaş	8,9	12,5	17,4	27,5	35,3
	55-64 yaş	20,2	22,9	25,3	25,6	26,9		55-64 yaş	5,9	7,8	9,5	10,3	11,0
Yunanistan	25-34 yaş	23,9	25,7	31,2	40,1	42,4	Birleşik Krallık	25-34 yaş	28,9	35,3	46,0	49,9	51,8
	55-64 yaş	8,4	12,2	16,4	20,2	23,1		55-64 yaş	18,8	23,9	30,0	36,3	38,7
Macaristan	25-34 yaş	14,7	19,6	26,0	32,1	30,6	ABD	25-34 yaş	38,1	39,4	42,3	46,5	50,4
	55-64 yaş	11,7	14,6	16,5	17,5	19,1		55-64 yaş	29,7	36,9	41,0	41,4	43,4
İtalya	25-34 yaş	10,4	16,1	20,7	25,1	27,7	OECD Ort.	25-34 yaş	26,1	32,2	37,4	41,4	44,9
	55-64 yaş	5,5	8,0	10,7	12,2	12,8		55-64 yaş	15,3	19,5	22,6	25,3	28,4

Kaynak: OECD, 2021

Tabloda seçilmiş OECD ülkelerine ait veriler yer almaktadır. Ortalama üzerinden değerlendirmeye başlanacak olursa; 25-34 yaş aralığındaki yükseköğretim mezunu nüfusun aynı yaş grubu içerisindeki oranı yaklaşık olarak %45 iken, 55-64 yaş aralığındaki nüfus için bu oran %28’dir. Beşer yıllık dönemler itibariyle paylaşılan veriler ile Kore, Kanada ve Japonya’nın 25-34 yaş grubunda en fazla yükseköğretim mezunu nüfusa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayılan ülkelerde 25-34 yaş grubundaki kişilerin %60’ından fazlası bir yükseköğretim kurumundan mezun olmuştur. Kanada ve Japonya bir diğer yaş grubu olan 55-64 yaş grubunda da en yüksek yükseköğretim kurumu mezun nüfusuna sahiptir.

Ülkemiz ise her iki yaş grubunda da artış göstermekle birlikte hala OECD ortalamasının altında değerlere sahiptir. 19 yıllık süre zarfında 25-34 yaş grubunda yaklaşık %9 olan oran %35’e; 55-64 yaş grubundaki %6 olan oran ise ancak %11’e çıkarılabilmektedir. 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu nüfusta görülen bu artışın en temel sebebi, yeni üniversitelerin kurulmuş olmasıdır. Bununla birlikte 55-64 yaş aralığında bu oranı artırmak zaman alacaktır. Bu yaş kategorisindeki kişilerin, üniversitede aldıkları eğitime uygun bir meslek icra etmeleri durumunda edindikleri tecrübe nedeniyle azami katma değer yaratacakları varsayılabilir.

Kişilerin eğitimleri nedeniyle daha yüksek gelir elde etmeleri, öğrencilerin finansmana katkı sağlaması görüşüne temel teşkil etmektedir. Daha fazla eğitimin emek piyasasında daha yüksek maaş almayı sağladığını gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (Gruber, 2007, s. 303). Yükseköğretim nedeniyle kişilerin daha fazla gelir elde ettiklerini gösteren veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Eğitim ve Kazanç Tablosu

Ülkeler	2014			2015			2016		
	Lise öncesi	Lise	Yükseköğretim	Lise öncesi	Lise	Yükseköğretim	Lise öncesi	Lise	Yükseköğretim
Avustralya				83	100	140	87	100	131
Avusturya	69	100	150	71	100	153	69	101	146
Almanya	74	102	169	76	103	166	76	103	169
Yunanistan	74	99	146	77	100	139	77	100	140
Türkiye	68	100	172	70	100	167	72	100	171
Birleşik Krallık	75	100	153	76	100	153	76	100	150
Birleşik Devletler	72	100	174	68	100	174	74	100	175
OECD üyesi 22 AB ülkesi	79	100	154	78	100	153	78	100	152
OECD ortalaması	78	101	156	77	101	157	77	100	153

Kaynak: OECD, Education and Earnings Data, 2019

25 ile 64 yaş arasında çalışan ve gelir elde edenler dikkate alındığında, yükseköğrenimden mezun bireylerin lise öncesi düzeyde eğitime sahip olanlar ve lise mezunlarına kıyasla daha fazla gelir elde ettikleri görülmektedir. Örneğin ülkemize ait 2014-2016 verilerine bakıldığında, yükseköğrenime sahip bireylerin, lise altı eğitime sahip bireylerin elde ettiği gelirin iki katından fazla bir gelire sahip olduğu görülmektedir. OECD ortalamasına bakıldığında benzer bir sonuç elde edilmektedir.

Yükseköğretimin finansmanına özel kesimin dâhil edilmesinin en temel gerekçesi, sunulan hizmetin beşerî sermaye yatırımı olarak kabul edilmesidir. Eğitim esasında kişilere yapılan bir yatırımdır ve üretkenliklerini, buna bağlı olarak da onların kazançlarını artırmaktadır. Bu nedenle rasyonel bir birey, alacağı eğitim seviyesini belirlerken, alacağı ilave eğitimin yaratacağı kazanç ve maliyeti arasındaki farkın azami olduğu noktayı seçecektir. Fakat bununla birlikte; eğitim piyasasının mükemmel olmaması, kişilerin eksik bilgiye sahip olmaları¹, eğitimin yarattığı pozitif dışsal etkiler ile adalet kaygıları kamu sektörünün sürece müdahil olmasını gerektirir (Eicher, 1998, s. 36).

Adalet açısından konu fırsat eşitliği kapsamında değerlendirilmelidir. Her ne kadar yükseköğretimde özel getirilerin sosyal getirilerden fazla olması nedeniyle özel finansmana müsait bir durum olduğu düşünülse de fırsat eşitliği açısından durumu tekrar değerlendirmek farklı değerlendirmeler yapılmasına imkân sağlayacaktır (Gölpek, 2011, s. 88). Eğitim alanında yapılan çalışmalara göre yükseköğretim, kişinin geliri üzerinde en fazla etkiye sahip eğitim kademesidir. Bu nedenle var olan fırsat eşitsizliği yükseköğretimden önce düzeltilmezse, elde edilecek gelir farklılıkları ile toplumsal eşitsizlikler körüklenecektir. Bu nedenle fırsat eşitsizliği sorununu, sadece yükseköğretim kurumları özelinde değerlendirerek çözüm aramak hatalı olacaktır. Okul öncesinden başlayarak, eğitimin her kademesinde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirler alınmalıdır (Şenses, 2007, s. 8, 9).

Yükseköğretimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla hizmetin tamamen kamusal kaynaklarla finanse edilmesi yerine maliyetin öğrenciler ve vergi mükellefleri arasında paylaşılması daha etkin sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Başka bir ifadeyle toplumsal fayda nedeniyle kamu tarafından yükseköğretim hizmeti sübvansede edilmeli ve öğrenciler de

¹ Bu durum esas itibarıyla öğrenciler açısından geçerlidir. Öğrenciler aldıkları hizmetleri değerlendirme ve aldıkları eğitimin onlara sağlayacağı avantajı değerlendirme yeteneğinden yoksundur (Eicher, 1998, s. 37).

almış oldukları eğitim nedeniyle elde edecekleri kişisel fayda nedeniyle katkı payı yatırmalıdır (Barr, 2012, s. 302).

Yükseköğretimin Finansmanı

Yükseköğretim alanında, öğrenci sayılarının artmasına bağlı olarak ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Fakat bu dönüşüm beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Üniversitelerin emek piyasası taleplerini dikkate almalarındaki yetersizlikleri, kaynakları etkinsiz kullanmaları ve artan maliyetleri, sürecin yeniden değerlendirilmesini ve hızla artan ihtiyaçlar karşısında kişi başına düşen kamu harcamalarının azaltılması gereğini ortaya çıkarmıştır (Eicher, 1998, s. 32).

Yarı kamusal mal niteliğinde olan yükseköğretim hizmetinden alınan faydanın bölünemeyen kısmının vergilerle; bölünebilen kısmının ise eğitim hizmetini alan öğrenciler tarafından karşılanması yaygın bir uygulamadır. Bundaki gaye yükseköğretimin tamamen vergi gelirleri ile finansmanının ülkedeki gelir dağılımını bozucu etki yaratmasıdır (Mutluer, 2008, s. 14, 15).

Ülkelerin yükseköğretim politikalarının belirlenmesinde dikkate alınan değişkenlerden biri öğrenci başına düşen harcamalardır. Yükseköğretim alanında öğrenci başına düşen harcamalar, yapılan toplam harcamanın kayıtlı öğrenci sayısına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Öğrenci başına düşen harcamaların hesaplanmasında ulusal para cinsinden yapılan harcamalar, kuru etkileyen birçok unsur olması sebebiyle satın alma gücü paritesi endeksine bölünerek Amerikan dolarına dönüştürülmektedir. Harcama ve öğrenci sayıları yardımıyla hesaplanan öğrenci başına düşen temel eğitim hizmetleri, tali hizmetler² ve ar-ge giderleri olarak ayrı ayrı hesaplanmıştır. 2015 yılı için OECD ülkeleri açısından hesaplanan bu değerler Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Öğrenci Başına Düşen Yükseköğretim Harcamaları (2015)

Ülkeler	Temel Hizmetler	Tali Hizmetler	Ar-Ge	Toplam
Avustralya	13.370	788	6.186	20.344
Avusturya	12.963	175	4.417	17.555
Belçika	10.654	973	5.693	17.320
Finlandiya	10.391	0	7.200	17.591
Almanya	9.137	880	7.018	17.035
Türkiye	6.296	722	1.882	8.900
Birleşik Krallık	18.429	2.096	5.794	26.319
Birleşik Devletler	23.448	3.370	3.186	30.004
22 AB ülkesi	10.696	579	4.723	15.998
OECD ortalaması	10.654	593	4.409	15.656

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2018, 2019, s. 252-255.

2015 yılı verileri incelendiğinde Türkiye’nin öğrenci başına düşen 8.900 dolarlık harcama ile tabloda yer alan ülkeler sıralamasında son sırada yer aldığı görülmektedir. İlk sırada 30.004 dolar ile Amerika Birleşik Devletleri yer alırken OECD ortalaması ise 15.656 dolardır.

Yükseköğretimde yer alan öğrenci nüfusunda meydana gelecek bir artış nedeniyle geleneksel finansman yöntemlerinde zorlukların yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle 1990’lı yıllardan itibaren yükseköğretimin finansmanı konusu yoğun olarak tartışılmıştır.

² Tali hizmetler olarak adlandırılan hizmetler öğrenci refahını etkileyen barınma, beslenme ve sağlık olanaklarıdır (OECD, 2019, s. 252).

Gelirlerinde azalma ya da sosyal harcamalarında artışla karşılaşan birçok ülke genel olarak eğitim, özel olarak da yükseköğretime ayrılan kamu kaynaklarını azaltmayı hedeflemişlerdir (Chevaillier & Eicher, 2016, s. 203, 204).

Yükseköğretimin finansmanında kamunun ağırlıklı payı 20. yüzyılın son, 21. yılın ise ilk on yılında büyük oranda değişmiştir. Birçok ülkede artan öğretim maliyetlerini finanse etme ve araştırma yapabilme konusunda mali sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sorunun çözümü için ya gelir ya da gider tarafında (ya da her iki tarafta) bir çözüme gidilmesi gerekmektedir. Zira gelir ve gider arasındaki bu dengesizlik hem üniversite kapasitelerini olumsuz etkilemede hem de sunulan eğitimin kalitesini etkilemektedir (Johnstone, 2009, s. 1).

Tablo 4’de 2015 yılı için OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamalarının finansman kaynakları yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi yükseköğretim harcamalarının büyük bir kısmı kamu tarafından üstlenilmiştir.

Tablo 4: Yükseköğretim Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payları

Ülkeler	Harcama/GSYH	Kamu Harcaması/GSYH	Özel Sektör Harcaması/GSYH
Avustralya	2,0	0,8	1,3
Avusturya	1,7	1,6	0,1
Belçika	1,5	1,2	0,2
Kanada	2,4	1,2	1,2
Finlandiya	1,7	1,6	0,1
Almanya	1,2	1,0	0,2
Yunanistan	1,0	0,7	0,1
Türkiye	1,7	1,2	0,4
Birleşik Krallık	1,9	0,5	1,3
Birleşik Devletler	2,6	0,9	1,7
22 AB ülkesi	1,3	1,0	0,3
OECD ortalaması	1,5	1,0	0,5

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2018, 2019, s. 266, 267.

Yükseköğretimin Özel Kaynaklarla Finansmanı

Yükseköğretimin finansmanının öğrenciler tarafından yapılması, öğrencilerin eğitim harcamaları için bankalara başvurmasına sebep olacaktır. Yükseköğretimin özel sektör tarafından finansmanında üç farklı yöntem kullanılabilir. Bunlardan ilki, öğrenciler tarafından belirli bir dönemde, belirli bir meblağın ödenmesini gerektiren konut kredisine benzer (*mortgage-type loans*) bir kredi kullanılmasıdır. Bir diğer yöntemde ise alınan kredi ve faiz tamamen ödeninceye kadar, öğrencilerin gelirlerinin belirli bir oranının ödenmesidir (*income contingent loans*). Bu yöntemin uygulanması halinde ödeme süresi, tahmin edilebileceği gibi kişilerin gelirlerine bağlı olarak değişkenlik gösterecektir. Son yöntem ise mezun vergisi (*graduate tax*) olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde mezun öğrenci, hayatı boyunca ya da emekli oluncaya kadar geri ödemede bulunmaktadır. Bu yöntemin uygulanması halinde, yapılan geri ödemeler alınan borçtan daha fazla olacaktır (Barr, 2012, s. 303).

Yükseköğretimin kredi ile finansmanı yönteminde borç alan ve borç veren açısından çeşitli riskler bulunmaktadır. Borç alan taraf olan öğrenci iki tür riskle karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki alınan derslerde başarılı olunamaması ve diploma alınamaması iken, ikincisi ise başarılı olunması ve çalışmaya başlanması durumunda bile ne kadar gelir elde edileceğinin bilinmemesi nedeniyle ortaya çıkan risktir. Birey öğrenimine başladığında ne kadar gelir elde edeceğini ve aslında başarılı olup olamayacağını bilememektedir (Calero, 1998, s. 15).

Fon arz edenler açısından ortaya çıkan risk ise ahlaki risk kavramıyla açıklanmaktadır. Öğrenciler ve mezunların okurken ders çalışma yönünde, mezun olduktan sonra ise iş bulma yönünde yeterince çaba sarf etmeme ihtimalleri; bankalar ya da sigorta şirketleri tarafında bir sorun olarak kabul edilmektedir. Öğrencilerin bahsedilen konularda ne kadar istekli oldukları, eğitimi finanse eden taraflarca bilinmediğinden, sigortalanma nedeniyle kişilerin daha rahat davranacakları düşünülmektedir. Buna ilave olarak artan talebi ve riski göz önünde bulundurarak bankaların faiz oranları artırması durumunda ise düşük riske sahip kişilerin sistemin dışında kalması söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumda da tersine seçim olarak adlandırılan olgu gerçekleşecek ve olması gerekenden daha az yatırım yapılması ile sonuçlanacaktır (Jacobs & van Wijnbergen, 2007, s. 3, 4). Makro açıdan bakıldığında gerçekleşen piyasa başarısızlığı, daha zayıf sosyoekonomik geçmişe sahip olanları olumsuz etkileyerek onların yeterli düzeyde beşerî sermaye yatırımı yapamamaları ile sonuçlanacaktır (Barr, 2004, s. 270).

Başka bir açıdan değerlendirildiğinde, yükseköğretimde özel finansmanın payının artması öğrencilerin tüketici gibi davranmalarındansa yatırımcı gibi davranmalarına neden olacaktır³. Bu nedenle de emek piyasasından gelen işaretlere daha fazla dikkat edecekler ve kararlarını buna göre vereceklerdir. Alınan kararlar hangi bölümün okunması ya da hangi dersin alınması üzerine olabileceği gibi yükseköğretime kaydolup olunmayacağı yönünde de olabilir (Mingat & Tan, 1986, s. 285).

Yükseköğretimin Kamu Kaynaklarıyla Finansmanı

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın elde edilmesinde yükseköğretimin sunacağı katkılar, finansmanındaki kamu payına gerekçe teşkil etmektedir. Toplumun yükseköğretim ile doğrudan ve dolaylı olarak elde edeceği faydalar, yükseköğretimin vergi mükellefleri aracılığıyla finanse edilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte, eğitim alan kişinin şahsen elde edeceği kişisel faydalar da yaratılan maliyete katkı sunulmasını gerektirmektedir (Barr, 2012, s. 302).

Topluma sunduğu faydalar göz önünde bulundurularak yükseköğretim hizmeti nedeniyle ortaya çıkan maliyetin devlet tarafından karşılanmasını savunanlar, esasında bu hizmetin *herkese* parasız olarak sunulmasını amaçlamamaktadır. Böyle bir durum, yükseköğretim hizmetinin maliyetini kendi ya da ailesinin olanakları ile karşılayabilecek kişilerin de toplumun genelinden alınan vergi gelirleri ile sübvansede edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle yükseköğretimin finansmanı için yeterli olanakları olmayanların devlet tarafından sübvansede edilmesi bununla birlikte maddi olanakları olanların kendi imkânları ile bu hizmeti alması önerilmektedir. Ödeme imkânı olanlar almış oldukları hizmetin karşılığını tamamen ya da kısmen ödeyecekler ve devlet hem bu tutarları hem de topladığı vergilerden eğitime ayırdıklarını ödeme gücü olmayanlara aktarmış olacaktır. Bu sayede parasız eğitimde olduğu gibi sosyal fayda elde etmenin yanı sıra, üniversiteler arasında bir rekabetin de yaratılması mümkün olacaktır (Aslan, 2003, s. 205, 206).

Eğitim hizmetinin alınması için gerekli olan kaynakların piyasadan sağlanamıyor olması, bu hizmetin kamu tarafından finanse edilmesinin bir diğer gerekçesi olarak da

³ Bununla birlikte yükseköğretimin özel kaynaklarla finanse edilmesinin toplumsal açıdan başka maliyetler yaratması da mümkündür. Örneğin bir kamu hizmeti olarak parasız sunulan eğitim hizmetinden faydalanan birey ile bu hizmetin bedelini ödediğini düşünen bireyin bakış açısı farklılaşacaktır. İlk durumdaki birey toplumun kendisine sunduğu kolaylıklar nedeniyle topluma fayda sağlamayı düşünürken ikinci durumdaki birey toplum ve çalışma yaşamına daha bireyci açıdan bakacaktır (Şenses, 2007, s. 8).

değerlendirilebilir (Tosun, 2017, s. 14). Bununla birlikte artan talebi, kaliteden ödün vermeden karşılayabilmek için üniversitelerin finansman kaynaklarının mümkün olduğunca çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Sadece kamu finansmanının (vergilerle finansman) ya da kamu finansmanı ile birlikte öğrencilerden alınan harçların kurumların rekabetçi ortamda varlığını sürdürebilmesi için yeterli olamayacağı da göz önünde bulundurulmalıdır (Ergen, 2006, s. 21).

Yükseköğretim nedeniyle elde edilen gelirdeki artışla aslında yaratılan dışsallığın içselleştirildiği düşünülebilir. Fakat bazı çalışmalarda yükseköğretimin yarattığı dışsal etkinin, maaşlarda görülen artıştan daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır (Wigger & von Weizsaecker, 2001, s. 547, 548). Bununla birlikte, elde edilecek gelirdeki farklılık nedeniyle yükseköğretimin paralı olmasını savunanlar açısından öne sürülen görüşün ancak kişilere çalışma imkânının yaratılması ile mümkün olduğu unutulmamalıdır. Mezunları arasında işsizlik oranının çok yüksek olduğu ülkelerde bu avantajın elde edilemediği unutulmamalıdır. Bunun sebebi de esasında yükseköğretim kurumlarının işgücü piyasası ile ilişkilendirilememesidir. Yüksek Öğretim Kurulu tarafından yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci kontenjanlarının belirlenmesi ideal durumken, uygulamada yıldan yıla bölümler itibariyle cüzi değişiklikler yapılmaktadır. Bu durum da üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranının, toplumun geneline kıyasla daha yüksek olmasına neden olmaktadır (Şenses, 2007, s. 9, 11).

Gençler arasında ne eğitimde ne de istihdamda olmayanların oranı önemli bir veridir. Tablo 5’de 15-24 yaş grubunda yer alan ve ne eğitim gören ne de çalışan genç nüfusun eğitim düzeyleri paylaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020 yılı verilerine göre, bu yaş grubundaki toplam 11,7 milyon gencin dörtte birinden fazlasının ne herhangi bir eğitim kurumuna kayıtlı olduğu ne de istihdamda yer aldığı sonucu, tablodan elde edilen oldukça çarpıcı bir sonuçtur. Bu gençlerin mezun oldukları son eğitim düzeyine bakıldığında yükseköğretim mezunu 1 milyon 302 bin gencimizin %41,7’si eğitimlerine devam etmedikleri gibi kendilerine bir iş de bulamamışlardır. Erkek ve kadın olarak cinsiyet temelli yapılacak bir yorumda da tahmin edildiği gibi kadınlar için bu oranın daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Ne eğitimde ne de istihdamda yer alan 15-24 yaş arasındaki genç erkeklerin oranı %35,8 iken genç kadınlar arasında bu oran %45,7’dir. Belirtilen yaş kategorisindeki genç kadınlarının neredeyse yarısı aldıkları eğitimi icra edememektedir. Bu durumda yükseköğretim nedeniyle kişilerin elde edecekleri gelirlerin lise mezunu kişilere kıyasla daha yüksek olacağı düşüncesinden hareketle, yükseköğretimin finansmanına devletin katılmamasını savunmak maalesef günümüz ve ülkemiz koşullarıyla bağdaşmayan bir yorum olacaktır.

Ülkemizde Yükseköğretim Sistemi

Ülkemizde 2020 yılı verilerine göre 129 adet Devlet Üniversitesi, 74 adet Vakıf Üniversitesi ve 4 adet de Vakıf Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Vakıf Üniversiteleri kendi mütevelli heyetleri tarafından belirlenen öğrenim ücretlerini öğrencilerden alırken, Devlet üniversitelerine kayıtlı öğrencilerden ise Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen öğrenim ücreti veya katkı payı alınmaktadır. Bununla birlikte, 2012-2013 öğretim yılı itibariyle normal süresi içerisinde eğitim gören öğrencilerden katkı payı/öğrenim ücreti alınması uygulamasına son verilmiştir.

Ülkemizde yükseköğretim sistemini ele alırken öncelikli olarak kurumların, akabinde ise finansman konusunun incelenmesi tercih edilmiştir.

Yükseköğretim Kurumları

Zaman içerisinde üniversite kavramıyla özdeş olan yükseköğretimde çeşitlilik artmıştır. Bu vesileyle de sınırlı bir sayıda kişiye sunulan yükseköğretim hizmetinde kapsam genişlemiş, daha fazla kişi bu hizmetten faydalanır hale gelmiştir. Fakat sunulan hizmetin daha fazla kişiye

ulaşabilir olması, yükseköğretimde finansman ve nitelik sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Vural Yılmaz, 2013, s. 170).

Tablo5: Ne eğitimde ne istihdamda olan 15-24 yaş grubundaki genç nüfusun bitirdiği eğitim düzeyi, 2014-2020 (Bin Kişi)

	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı	Lise		Mesleki veya teknik lise			Yükseköğretim		
				Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı
Toplam											
2014	11 724	2 914	24,9	337	19,7	1 188	269	22,6	958	266	27,8
2015	11 800	2 836	24,0	320	19,4	1 276	282	22,1	1 025	311	30,3
2016	11 845	2 838	24,0	335	19,9	1 387	324	23,4	1 139	351	30,8
2017	11 875	2 872	24,2	354	20,7	1 524	375	24,6	1 187	408	34,4
2018	11 785	2 882	24,5	374	21,6	1 656	439	26,5	1 204	388	32,2
2019	11 667	3 039	26,0	420	22,5	1 727	534	30,9	1 250	453	36,2
2020	11 711	3 317	28,3	555	26,7	1 755	601	34,2	1 302	543	41,7
Erkek											
2014	5 866	862	14,7	108	12,8	651	103	15,8	438	95	21,7
2015	5 909	844	14,3	115	13,7	661	92	13,9	429	90	21,0
2016	5 965	868	14,6	122	14,1	716	115	16,1	484	109	22,5
2017	6 021	879	14,6	119	13,6	833	142	17,0	493	124	25,2
2018	5 983	936	15,6	128	14,9	898	171	19,0	506	134	26,5
2019	5 912	1 084	18,3	167	18,1	898	213	23,7	525	155	29,5
2020	5 971	1 266	21,2	224	21,6	926	244	26,3	525	188	35,8
Kadın											
2014	5 858	2 052	35,0	228	26,4	537	166	30,9	521	171	32,8
2015	5 891	1 991	33,8	205	25,2	616	190	30,8	596	221	37,1
2016	5 881	1 970	33,5	213	26,0	671	209	31,1	655	242	36,9
2017	5 854	1 993	34,0	235	27,9	691	233	33,7	694	284	40,9
2018	5 802	1 947	33,6	246	28,1	758	268	35,4	698	254	36,4
2019	5 755	1 955	34,0	253	26,9	829	322	38,8	726	298	41,0
2020	5 740	2 051	35,7	331	31,8	829	357	43,1	777	355	45,7

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2014-2020

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 130. maddesinde, "... kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur." ifadesinin yanı sıra "Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir." ifadesine yer verilmiştir. Bu maddeden de anlaşıldığı üzere ülkemizde yükseköğretim hizmetleri devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Ülkemizde yükseköğretim kurumlarının sayısında 1980 sonrasında büyük bir artış gözlenmiştir. 1981 yılında sadece 19 olan devlet üniversitesi sayısı 2020 itibariyle 129'a; 1984 yılında 1 olan vakıf üniversitesi sayısı ise 74'e çıkmıştır. 4 adet Vakıf Meslek Yüksekokulunu da dâhil ettiğimizde 2020 itibariyle ülkemizde toplam 207 üniversite olduğu görülmektedir (Yükseköğretim Kurulu, 2021).

Yükseköğretimde çeşitlilik ile kastedilen eğitim veren kurumlarının sayısı arttığı gibi eğitim öğretim sunum şekillerinde de çeşitlenmenin artmasıdır. Yeni kurulan üniversite sayısındaki artışa paralel olarak örgün eğitim en çok tercih edilen eğitim sunum yöntemidir. Yaygın öğretim kurumlarında ise yükseköğretime devam edemeyen öğrencilere fırsat eşitliği yaratma gayesi vardır. Ara eleman yetiştirme amacındaki meslek yüksekokullarını yaygın öğretim kurumu olarak değerlendirmek mümkündür. Bunun yanı sıra eskiden sadece Anadolu Üniversitesi bünyesinde yürütülen fakat sonrasında Atatürk ve İstanbul Üniversitelerinin de katılmasıyla öğrenci sayıları artan açık öğretim ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ön plana çıkan uzaktan eğitim modelleri de tercih edilmektedir (Çalışkan, Çınar, & Çınar, 2018, s. 22). Yükseköğretim kurumlarının sayısının artmasının belki de en önemli nedeni siyasi tercihlerdir. Seçmenler tarafından talep edilen parasız yükseköğretim, siyasi olarak iktidar partilerinin mevcut yükseköğretim kurumlarının sayısının artırılmasına neden olmaktadır (Ergen, 2006, s. 23). Yeni kurulan üniversitelerle bölgeler arası eşitsizliklerin ortadan kaldırılacağı, kuruldukların şehrin sosyo ekonomik ve ticari hayatına katkılar sunacağı öngörüldüğünden, siyasi iradeyi etkilemek için yürütülen lobi faaliyeti ile bu pastadan pay almak hedeflenmektedir. Hatta şehirde bir üniversite olanlar ikinci ya da üçüncü üniversitelerin kurulması ile aldıkları payı artırmaya çalışmaktadırlar (Sargın, 2007, s. 134). 1992 yılı itibariyle hızlanan her şehre üniversite kurma amacına nicelik açısından ulaşıldığını söylemek mümkündür. Günümüzde üniversitesi olmayan il sayısı oldukça azalmıştır.

Yükseköğretime olan talepteki artışın nedeni olarak askerlikte geçirilecek sürenin kısalması imkânı ve işverenlerin başvuru sahiplerinde aradıkları eğitim düzeyinin zaman içerisinde yükselmesi ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, talep ve arz açısından üniversite sayısında artışla sonuçlanan süreçte niteliksel kaygıların olmadığı da ifade edilmelidir. Zira gerekli akademik ve fiziksel altyapı oluşturulmadan, var olan yükseköğretim kurumlarında asgari değişiklikler yapılarak kurulan üniversiteler, nitelik kaygısının öncelikli olmadığı şekilde yorumlanabilir (Şenses, 2007, s. 3). İlaveten Yükseköğretim sisteminde devlet üniversitelerinin payının yüksekliği üniversitelerin devlet güdümünde, rekabetten uzak, kaliteli eğitim ve etkinliğin sağlanamadığı bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur (Aslan, 2003, s. 197).

Yükseköğretimin Finansmanı

Yükseköğretimin finansmanı konusu, yükseköğretim kurumlarda olduğu gibi devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları üzerinden ele alınacaktır.

Devlet üniversitelerinde finansman

Yükseköğretim kurumlarına dair Anayasa'da yer alan hükümlerde her ne kadar yükseköğretimin paralı olduğuna dair bir hüküm bulunmasa da 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun halen geçerli olan 38. maddesinde *yükseköğretimin paralı* olduğu belirtilmiştir. Kanunun takip eden fıkrasında *“Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları ile burs ve kredilerin tutarları ve bunların verilmiş esasları, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir.”*⁴ denilmiştir. Konuya ilişkin açılan iptal davaları sonucunda ise; hem anayasada yükseköğretimin parasız olacağına dair bir düzenlemenin olmaması hem de kaynakların yetersiz olmasına bağlı olarak sosyal devlet ilkesinin bir gereği sayılabileceği gerekçesiyle öğrencilerden alınacak öğrenim harç ve ücretleri anayasaya aykırı görülmemiştir (T. C. Yükseköğretim Kurulu, 2007, s. 60).

Anayasanın yine 130. maddesinde, *“Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına sunulur ve merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tabi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.”* denilmiştir.

Ülkemizde yükseköğretimin finansmanında devlet katkısı ve öğrenci katkısı olmak üzere iki kaynak mevcuttur. Öğrencinin eğitim hizmetinin finansmanına sunacağı katkılar katkı payı veya öğrenim ücretidir. *Katkı payı*; birinci öğretim programlarına kayıtlı öğrencilerden alınırken, *öğrenim ücreti* ise ikinci öğretim ve uzaktan eğitim programlarına kayıtlı öğrenciler tarafından ödenir. İlaveten yabancı uyruklu öğrenciler tarafından da kayıtlı oldukları programdan bağımsız olarak öğrenim ücreti alınır.

Devlet katkısı ise; yükseköğretim programlarının özellikleri dikkate alınarak hesaplanan cari hizmet maliyetleri dikkate alınarak, cari hizmet maliyetinin öğrenciler tarafından karşılanan kısmının haricinde kalan kısmının Devlet tarafından karşılanmasını ifade eder. Bu meblağın cari hizmet maliyetinin yarısından az olamayacağı hükmüne 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 46. maddesinde yer yer verilmiştir.

2547 sayılı kanunun 55. Maddesinde yükseköğretim kurumlarının gelir kaynakları belirtilmiştir. Bunlar; her yıl bütçeye konacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar ve son olarak da bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir. Döner sermaye işletmelerinden elde edilen karlar üniversite bütçeleri ile ilişkilendirilmezken, sayılan diğer gelir kaynakları üniversitelerin öz gelirlerini oluşturmaktadır. Üniversitelerin öz gelirleri ve net finansman toplamları ile gider arasındaki fark ise Hazine Yardımı adı ile Hazine ve Maliye Bakanlığında aktarılmaktadır (Tosun, 2014, s. 63, 64).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Kamu Mali Yönetim ve Dönüşüm Müdürlüğü ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sayfasından alınan veriler sonucunda, 1947-2019 döneminde yükseköğretim kurumları gelirleri içerisinde hazine yardımlarının neredeyse gelirlerin tamamını oluşturduğu görülmüştür. Belirtilen dönem içerisinde hazine yardımlarının oranı minimum %80'dir. %80-100 arasında dalgalı bir seyir takip eden hazine yardımlarının oranı, 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla normal süresi içinde eğitim gören

⁴ Anayasa mahkemesi kararıyla düzenlemenin yönetmelikle yapılmasını öngören kural Anayasa Mahkemesinin 26/3/1974 tarih ve E.1973/32, K. 1974/11 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

öğrencilerden katkı payı/öğrenim harcı alınması uygulamasına son verilmesine⁵⁶, bağlı olarak üniversitelerin öz gelirlerinin daha da azalması ve bu nedenle hazine payının artması ile sonuçlanmıştır.

Görüldüğü gibi öğrenci katkıları bu hizmetin finansmanında ihmal edilecek büyüklüklerdedir. Bu nedenle de yükseköğretimin hem finansmanında hem de sunumda devletin rolü çok büyüktür (Aslan, 2003, s. 196). Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarının kaynak yaratma konusunda sahip oldukları bir diğer alternatif ise üniversite sanayi iş birliklerini artırmaktır. Son yıllarda teknolojik bilgiye ve araştırma yapma kapasitesine sahip üniversitelerle sanayi sektörü arasındaki iş birliklerine sıklıkla karşılaşılmaktadır. Başka bir kaynak da üniversitelerdeki yaşam boyu eğitim kapsamındaki faaliyetleri artırma ve çeşitli kurslar düzenlenmesidir (Mutluer, 2008, s. 16). İkinci öğretim başta olmak üzere artan paralı programlar, öğrenci katkı payları, paralı yaz okulları ve özel öğrenci uygulamalarının yanı sıra barınma ve beslenme gibi hizmetlerin de özelleştirilmesi yükseköğretim kurumlarına kaynak sağlayan ve özelleştirme eğilimleri kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalardır (Şenses, 2007, s. 5).

Vakıf üniversitelerinde finansman

Vakıf üniversitelerinde finansman kaynakları; kurucu vakfın katkıları ile mütevelli heyet tarafından belirlenen öğrenci harçlarının yanı sıra 2020 yılı öncesine kadar devlet yardımlarıdır. 2547 sayılı kanunun ek 18. Maddesine göre devlet üniversitelerine o yıl tahsis edilen toplam bütçe ödeneklerinin örgün öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilen tutarın azami %30'unun vakıf öğrencileri için ödenmesi söz konusuydu (Söyler & Karataş, 2011, s. 64). Bu madde 2020 yılında kabul edilen 7243 sayılı kanunun 14. maddesiyle yürürlükten kaldırılrsa da Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 30. Maddesinde hala yer almaktadır. İlgili maddede devlet yardımına başvuracak yükseköğretim kurumlarının yerine getirmesi gereken kriterler yer almakta ve kriterleri karşılama oranlarına göre hesaplanan yardım miktarının tamamı, %80'i veya %60'ına kadar devlet yardımı yapılacağı belirtilmektedir. Asgari koşulların sağlanamaması durumunda da herhangi bir devlet yardımı alınmayacağı ifade edilmiştir.

Vakıf üniversitelerinin devlet yardımı alması pek kolay olmasa da alındığı varsayıldığında bile bu yardımın vakıf üniversitelerinin finansal sorunlarını çözmede yetersiz kalacağı söylenebilir. Kuruluş yeri için arsa ve arazi temini ve kurucu vakıfların finansal yapılarının zayıf olması da vakıf üniversitelerini mali açıdan zorlayan diğer unsurlardır (Söyler, 2008, s. 53).

Sonuç ve Değerlendirme

Tüketimde rekabetin ve tüketimden dışlamanın olmadığı mallar, kamu ekonomisinde tam kamusal mal olarak adlandırılmakta ve bunların finansmanının kamu kaynakları ile yapılması gerektiği söylenmektedir. Herhangi bir mal ya da hizmet bu kriterleri karşılamıyorsa da özel mal olarak nitelendirildiğinden sunumuna veya finansmanına devletin karışmaması

⁵ 29 Ağustos 2012 tarih ve 28396 sayılı Resmî Gazete

⁶ Öğrencilerin katkıları için T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla öğrencilere katkı kredisi ve öğrenim kredisi verilmektedir. Her ne kadar 2012-2013 yılından itibaren öğrencilerin ödedikleri katkı payı devlet tarafından üstlenilse de kurum tarafından, öğrencileri maddi yönden desteklemek, sosyal ve kültürel gelişmelerini desteklemek amacıyla verilen borç niteliğindeki öğrenim kredisi uygulamasına devam edilmektedir.

gerektiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte her ne kadar özel mal olarak nitelendirilse de tüketiminde kişisel fayda elde edildiği gibi toplumsal faydanın da ortaya çıkacağı bazı mal ve hizmetler bulunmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri topluma sağladıkları dışsallıklar nedeniyle kamu finansmanına konu olan bu türde mal ve hizmetlerdir.

Eğitimin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gibi ekonomik kalkınma üzerinde de etkili olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde, eğitim alan kişilerde vatandaşlık bilincinin geliştiği, çevreye duyarlılığının arttığı, kendi sağlığını daha çok önemseydiği ve hukuk kurallarına daha çok uyumun sağlandığı ve adli olaylara daha az karışıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte alınan eğitim seviyesine bağlı olarak kişilerin gelirlerinde artış olacağı da yadsınamaz bir gerçektir. İşte tam bu noktada, sunulan bu hizmetin maliyetine kişilerin mi yoksa devletin mi katlanması gerektiği sorusu ön plana çıkmaktadır. Bir görüşe göre kişiler mezun olacakları her bir ilave eğitim düzeyine bağlı olarak daha yüksek gelir elde edeceklerinden eğitimin yarattığı dışsallık içselleştirilmiş olduğundan devletin bu hizmetin finansmanına katılmasının gerekli olmadığıdır. Bir diğer görüş ise yaratılan dışsallık nedeniyle devletin bu hizmetin finansmanına katılması gerektiğidir.

Bu noktada kitabi bilgiler ile hayatın gerçeklerinin ne ölçüde uyduğu dikkate alınmalıdır. Örneğin, mezun olması halinde daha yüksek gelir elde edeceğini varsayarak yükseköğretimin finansmanını tamamen kendisine bıraktığımız öğrenci, mezun olduktan sonra iş bulamadığında bu varsayımın ciddiyle sorgulanması gerekecektir. Yükseköğretim kurumlarında kontenjan planlamasının ülkenin stratejik hedeflerine uygun olarak güncellenmemesi ya da istihdam yaratacak faaliyetlerin siyasi ya da konjonktürel nedenlerle gerçekleştirilememesi durumunda eğitim alan kişilerin istihdama dâhil olamaması söz konusu olacaktır. Ülkemizde maalesef böyle bir durum yaşanmaktadır. TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubundaki genç nüfusumuzun 2020 yılında yaklaşık %28'i ne okuyor ne de çalışıyor. Bu oranı da kendi içerisinde mezun olunan son kademe eğitime göre sıraladığımızda eğitim seviyesi artışına benzer bir paralel seyir görmekteyiz. Bu yaş grubunda ne eğitim gören ne de çalışan kişilerin yaklaşık %27'si lise, %34'ü mesleki ya da teknik lise ve %42'si ise yükseköğretim mezunudur.

15-24 yaş grubundaki yükseköğretim mezunu kişilerin neredeyse yarısının işsiz olması üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken bir konudur. Yükseköğretim sistemimiz ağırlıklı olarak devlet üniversitelerinden oluşmaktadır ve bu üniversitelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamada kendi öz gelirlerinin neredeyse hiçbir önemi bulunmamaktadır. Yükseköğretim kurumlarının gelirleri içerisinde öz gelirlerinin dönem ortalaması %7 iken hazine yardımları %93 gibi devasa bir büyüklüğe sahiptir. Bu nedenle kullanılan kamu kaynakları olduğundan planlamasının da ciddiyle yapılması gerekmektedir.

Fırsat eşitliğinin varlığında yükseköğretimde maddi imkânı olanların bu hizmeti kendi kaynaklarıyla finanse etmesi; imkânı olmayanların ise kamu kaynaklarıyla sübvansiyonu, gelir dağılımında iyileşmeyi sağlayacaktır. Aksi durumda imkânı olanların toplum tarafından desteklenmesi ve ihtiyaç içerisinde olanlara ise sunulan desteklerin yetersiz kalması gibi bir sonuçla karşılaşılacaktır. Eğitim konusu özelinde fırsat eşitliğini sağlama yönünde atılacak her bir adımın sonuçlarının ancak uzun vadede alınabiliyor olması nedeniyle, yıldan yıla değişecek politikalar yerine uzun vadeli ve üzerinde hem iktidarın hem de muhalefetin fikir birliğinin sağlandığı planlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizin kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan nitelikli iş gücünün, nitelik kaygıları taşımadan kurulan, gerekli araştırma ve geliştirme faaliyetlerine kaynak ayıramayan, öğrencilerine asgari sosyal imkânları sunamayan ve neredeyse artık her ilde olan üniversiteler tarafından yetiştirilemeyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle öncelikle akademik, sonrasında ise sosyal imkân yetersizlikleri nedeniyle öğrenciler tarafından da tercih edilmeyen üniversitelerin yeni bir planlamayla kapatılması ya da birkaç üniversitenin birleştirilmesi ile yeni bir yapılanmaya gidilmesi düşünülebilir. Üniversitelerin birçoğunun günümüzde sahip olduğu diploma dağıtma kurumu olma vasfından arındırılması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- American Council on Education. (2002). *The Brave New (and Smaller) World of Higher Education: A Transatlantic View*. Washington.
- Aslan, M. H. (2003). Türkiye'de Yükseköğretimin Finansmanının Ekonomi Politikası. *Liberal Düşünce*, 7(29), 189-220.
- Barr, N. (2004). Higher Education Funding. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 20, No. 2, 264-283.
- Barr, N. (2012). *Economics of The Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Calero, J. (1998). Quasi-Market Reforms and Equity in the Financing of Higher Education. *European Journal of Education*, Vol. 33, No. 1, 11-20.
- Chevallier, T., & Eicher, J.-C. (2016). Yükseköğretimin Finansmanı: Son On Yılda Görülen Değişiklikler (Çev. F. Gölpek). *Liberal Düşünce*, 203-215.
- Çalışkan, A., Çınar, F., & Çınar, F. (2018). Türkiye'de Devlet Üniversiteleri Meslek Yüksekokullarında İkinci Öğretimin Gelecek Sorunsalı ve Sürdürülemezliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 21-25.
- Eicher, J.-C. (1998). The Costs and Financing of Higher Education in Europe. *European Journal of Education*, Vol. 33, No. 1, 31-39.
- Ergen, Z. (2006). Yükseköğretim Karma Malının Niteliği ve Finansmanı Üzerine. *Sosyoekonomi*, 11-24.
- Gölpek, F. (2011). Yükseköğretimin Getirileri ve Etkinlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3-4, 77-95.
- Gruber, J. (2007). *Public Finance and Public Policy*. New York: Worth Publishers.
- Heller, D. E., & Rogers, K. R. (2006). Shifting The Burden: Public and Private Financing of Higher Education in The United States and Implications For Europe. *Tertiary Education and Management*, 91-117.
- Jacobs, B., & van Wijnbergen, S. J. (2007). Capital-Market Failure, Adverse Selection, and Equity Financing of Higher Education. *Public Finance Analysis*, Vol. 63, No. 1, 1-32.
- Johnstone, D. B. (2009). Worldwide Trends in Financing Higher Education: A Conceptual Framework. J. Knight içinde, *Financing Higher Education: Access and Equity* (s. 1-16). Rotterdam: Sense Publishers.
- Kurt, T., & Gümüş, S. (2015). Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 14-26.
- Mingat, A., & Tan, J.-P. (1986). Financing Public Higher Education in Developing Countries The Potential Role of Loan Schemes. *Higher Education*, 15, 283-297.
- Mutluer, K. (2008). *Türkiye'de Yükseköğretimin Başlıca Sorunları ve Sorunlara Çözüm Önerileri*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- OECD. (2019, 7 29). *Education and Earnings*. OECD.Stat: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=93161> adresinden alındı

- OECD. (2019, 7 29). *Education at a Glance 2018*. OECD: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018/sources-methods-and-technical-notes_eag-2018-36-en adresinden alındı
- OECD. (2021, 6 2). OECD Data: <https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm> adresinden alındı
- Poterba, J. M. (1996). Government Intervention in the Markets for Education and Health Care: How and Why? V. R. Fuchs içinde, *Individual and Social Responsibility: Child Care, Education, Medical Care, and Long-Term Care in America* (s. 277-308). University of Chicago Press.
- Rey, D. E., & Racionero, M. (2009). Financing Schemes For Higher Education. *European Journal of Political Economy*, 104-113.
- Rosen, H. S., & Gayer, T. (2008). *Public Finance*. Singapore: Mc Graw Hill.
- Sargin, S. (2007). Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 133-150.
- Söyler, İ. (2008). Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları. *Maliye Dergisi, Sayı 154*, 52-76.
- Söyler, İ. (2009). Yükseköğretimin Finansmanı: Yeni Beklentiler ve Hedefler Işığında Normatif Bir Yaklaşım. *Sayıştay Dergisi, Sayı 72*, 3-26.
- Söyler, İ., & Karataş, S. (2011). Türkiye'de Özel Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluşu ve Finansmanı. *Maliye Dergisi, Sayı 160*, 57-71.
- Şenses, F. (2007). Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics 07/05*, 1-31.
- T.C. Yükseköğretim Kurulu. (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara.
- T.C. Yükseköğretim Kurulu. (2021, 05 20). *Yükseköğretim Kurulu*. <https://www.yok.gov.tr/>: <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz> adresinden alındı
- Tosun, M. (2014). *150 Soruda Devlet Üniversitesi Bütçeleri*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Tosun, M. (2017). Türk Kamu Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci Katkısı ve Öğrenim Ücretlerinin Ekonomik Analizi. *Sosyoekonomi*, 25 (32), 11-30.
- Ulutürk, S., & Dane, K. (2008). Yüksek Öğretimin Finansmanı. *Üniversite: Dönüşüm ve Müdahale*, (s. 1-15). İzmir.
- Vural Yılmaz, D. (2013). Yükseköğretimin Değişen Bağlamı: 21. Yüzyılda Dönüşümler ve Eğilimler. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(3), 169-176.
- Wigger, B. U., & von Weizsaecker, R. K. (2001). Risk, Resources, and Education: Public Versus Private Financing of Higher Education. *IMF Staff Papers, Vol. 48, No. 3*, 547-560.